

ਜਗ ਬਾਣੀ

WED, 21 June 2023

ਪਹਿਲਾਂ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਓ, ਫਿਰ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਗੋ

ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਇਕ ਜਮਹੂਰੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹਨ। ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਇਕ ਹੀ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਘਰ, ਸਮਾਜ, ਪਿੰਡ, ਸੂਬਾ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਦਮ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ।

ਬਚਪਨ 'ਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ 'ਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ 'ਚ ਉਸ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਭਾਰ ਆਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ, ਕਲਾ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਦਾ ਤਿਆਗ, ਤਪ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ 'ਚ ਗੁੰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗਲ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਹਟਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ 'ਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਫਰਜ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਜ 'ਚ ਨਿਰਾਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਮ, ਡਰ, ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਵਿਘਨਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅਟਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਕਦੀ ਵੀ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਤਮਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਫਰਜ਼ ਪਾਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਸੰਭਵ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ 'ਚ ਤਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਦਰਮਿਆਨ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਗੱਠ ਜੋੜ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਮੌਹ ਰੂਪੀ ਸਾਗਰ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਪਾਲਣ ਤੋਂ ਰੁਕ ਗਏ, ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ' ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ/ਜੋਸ਼ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਸਮਾਜ 'ਚ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੁਦ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਉਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਚ ਵਿਘਨ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੇ।

ਪ੍ਰਿੰ. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ

ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਦੋ-ਰਾਇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਹੀ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰ ਜਤਾਉਣ ਨਾਲ ਕਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਧਿਕਾਰ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਫਰਜ਼ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਦੀ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਅਜਿਹਾ ਕੌੜਾ ਪੌਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮਿੱਠੇ ਫਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਫਰਜ਼ ਪਾਲਣ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮੁੱਲ ਹੈ।

ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਢਿੱਕੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਸਤੂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮਝਣ। ਇਸ ਲਈ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਕ-ਦੂਜੇ 'ਚ ਅਭੇਦ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੂਬੇ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੂਬੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ 'ਚ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਜੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕਹੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸੱਚ 'ਚ ਆਪਣੇ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

drmlsharma5@gmail.com

